

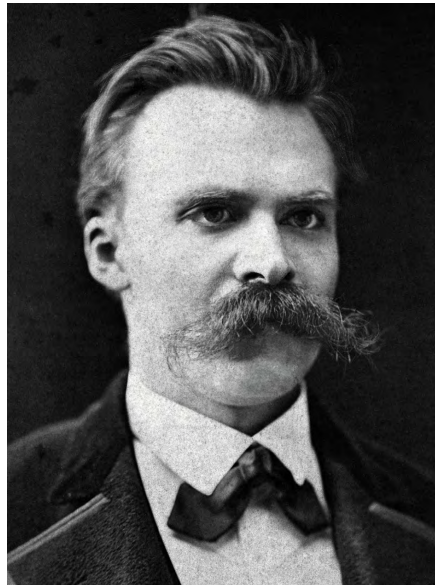
Afstandens erotik

Filosofi. Med The Erotization of Distance søger den amerikanske filosof Joseph Kuzma at skrive et helt nyt kapitel til historien om Nietzsche. I hans oversættelse af kærlighedsfilosofi spiller den uopfyldte længsel en afgørende rolle.

ALEXANDER CARNERA
Skribent og forfatter, København.

Nietzsche er noget du læser som ung når du er opfyldt af store tanker mærket med afsky overfor middelmådigheden og det hykleriske borgerskab der omgiver dig. Sådan omtrent faldt for nylig ordene til én af mine gamle bekendte. Vi forbinde gerne Nietzsche med digteriske udbrud og lidenskabelig megalomani, eller den gale mands afsluttede kollaps i Torino og billedet af den grændende filosof der falder hesten om halsen. Ikke meget tyder på at én af Vestens store filosoffer har noget at lære os om kærlighed. Faktisk er Nietzsche ofte, med rette eller urette, blevet kritiseret for at være misogyn. Men med *The Erotization of Distance* søger den amerikanske filosof Joseph Kuzma at skrive et helt nyt kapitel til historien om Nietzsche og hans oversættelse af kærlighedsfilosofi.

Vi har været vant til at forstå kærlighed som kærlighed til et eller andet objekt, som vi begærer og mangler, hvorefter begæret opfyldes i sin tilfredsstillelse. Hvad der optager os er sammensmeltning, nærhed eller fuldbyrdelse. Vi har vænnet os til at tale om nydelse og begær som opfyldelse og tilfredsstillelse, som opnåelsen af det mål som den erotiske længsel stræber efter. Gennem Facebook, autofiktion, #MeToo og medarbejdersamtaler er det intime udsat for konstant ransagelse. Vi tvinges til at tale om det vi »er«, det skulte. Det indre er blevet det mest kontrollerbare. I et overflertilfælde og opmærksomhedshungrende samfund fremstår intimiteten som den sidste utopi.

Friedrich Nietzsche i 1875. FOTO: FRIEDRICH HARTMANN.

Men kommer vi overhovedet det andet menneske nærmere, eller overlades vi mere og mere til en ensom og narcissistisk eksistens?

FORVANDLING Gennem AFSTAND

Et sted skriver den norske digter Stein Mehren at selvbetændelse uden erkendelse og forvandling er en løn. Målet er ikke oprigtighed, eller udlevering, men forvandling. Oprigtighed er en kunst, ikke noget passivt. Der følger sørg forandring med. Nietzsches store filosoffer har noget at lære os om kærlighed. Faktisk er Nietzsche ofte, med rette eller urette, blevet kritiseret for at være misogyn. Men med *The Erotization of Distance* søger den amerikanske filosof Joseph Kuzma at skrive et helt nyt kapitel til historien om Nietzsche og hans oversættelse af kærlighedsfilosofi.

Vi har været vant til at forstå kærlighed som kærlighed til et eller andet objekt, som vi begærer og mangler, hvorefter begæret opfyldes i sin tilfredsstillelse. Hvad der optager os er sammensmeltning, nærhed eller fuldbyrdelse. Vi har vænnet os til at tale om nydelse og begær som opfyldelse og tilfredsstillelse, som opnåelsen af det mål som den erotiske længsel stræber efter. Gennem Facebook, autofiktion, #MeToo og medarbejdersamtaler er det intime udsat for konstant ransagelse. Vi tvinges til at tale om det vi »er«, det skulte. Det indre er blevet det mest kontrollerbare. I et overflertilfælde og opmærksomhedshungrende samfund fremstår intimiteten som den sidste utopi.

Inspirationen fra de provençalske høviske kærlighedsdigtere er, bemærker Kuzma, et gennemgående træk i Nietzsches skrivelser op gennem 1880'erne, som kulminerer i det ene hovedværk *Den muntre verdenskab* (1882). Både her og i *Hindes godt og ondt* (1886) hævder han at der

med middelalderens høviske samfund at forestillingen om «kærligheden som lidenskab» for første gang bliver mulig. Her anses evnen til diskretion som en væsentlig del af den lidenskabelige kapacitet. Evnen til at skjule kærlighedens hemmelighed omtales i det høviske kumagan som diskretionens dyd. I Kuzmas opsummering: «Enver kærlighed bebos af en hemmelighed.»

Den høviske kærlighed opstår som en oplyselse af længsel, bejst gennem brydningssklingen mellem den unge kurtisane Héloïse og filosofen Abelard på 1100-tallet. Han sidder i det ene kloster, hun i et andet, bandlyst af hendes onkel og den offentlige intrige der ikke kunne rumme en ægte kærlighed mellem den ældre lærer og den yngre, opvakte kurtisane. Begge venter de. Mens de venter opdager de deres kærlighed.

Med teknologien undslipper vi afstanden samtidig med at vi undslipper nærheden.

Undergravende tanker om at leve anderledes, at bryde med ægteskabsinstitutionen, slår rod i den begge, men det er afstanden der bestyrker dem i deres egen kærlighed. Det kan måske forklare stilheden og alt det der omgiver lænslen. Hvor den pludselige åbning kommer bag på selv de implicerede. Længslen er ikke andet end den tid vi behøver for at miste interessen for ting. Jeg længes efter dig, skriver hun, velvidende at deres mulighed for at komme til at se hinanden er dømt til at mislykkes. Bevægheden om dette synes kun at antænde pulsen i hendes ord.

Hindringer er åbenbart hvad lidenskaben søger, som Kuzma anfører. Gennem hindringen må man anstrenge sig for at ikke. Ikke mindst i en situation hvor ingenting når sin opfyldelse. Hvor alting står og dirrer. Venten afløst af venten. Men et liv i adskillelse er også et liv i opdagelse. Det er denne uopfyldte længsel der senere kommer til at spille en afgørende rolle i Nietzsches modne kærlighedsfilosofi.

RADIKAL KRITIK AF ROMANTIKEN

Fra 1869 og over de næste tre år besøger Nietzsche den tyske komponist Richard Wagner og dennes hustru Cosima 23 gange i den schweiziske by Tribschen ved søen i Lucerne. Nietzsche var på dette tidspunkt allerede blevet introduceret til Wagners *Tristan og Isolde* af sin ven Gustav Krug. Fra første øjeblik oplever han dette musikstykke som en åbenbaring. «Jeg har elsket Wagner», udbryster han i *Ecce Homo*.¹ Det er dog først i 1872 at han selv overlever en opsigtsvækkende opdagelse. Musikstykket fylder ham med både ekstase og sorg. Historien om de to der ikke kan få hinanden finder resonans hos den unge Nietzsche.

Løbet af 1870'erne og 1880'erne bliver Wagners oprettelse af et »pige-punkt« i den tyske romantik. Historien om den berømte tyske længsel, *Schenschut*, får her sit mest markante udtryk. Ikke mindst i Wagners schopenhauerinspirerede opsætning, hvor Tristans begær efter Isolde forbliver uopnåeligt i denne verden. For at overkomme afstanden af tid og rum må man ifølge Schopenhauer forsage livet, give afkald på viljen. Deres verdenslede og uopnåelige længsel driver Tristan og Isolde mod døden. Nietzsche er ramt i hjertekulen.

Op gennem 1870'erne og 80'erne endte Nietzsche, ifølge Kuzma, sit stige og grad med et se i parallel mellem Tristans uopfyldte erotik og sit eget forhold til Cosima. Denne fase af både tavshed og venten skal vise sig at markere et afgørende vendepunkt i Nietzsches forfatterskab.

Spørgsmålet er hvordan Nietzsche kan bruge sine egne erfaringer om uopfyldt kærlighed, og omhandle sine kærlighedsbreve og deres bekendelser til erkendelse og forvandling?

I den senere Nietzsche-forskning, også hos Kuzma, er det afgørende at Nietzsche her genopdager figuren Ariadne fra den græske mytologi, kendt som datter af Minos, konge af Kreta. Hun forbindes ofte med labyrinten og forvirringens eufori, men for Nietzsche bliver hun billede på den kraft der forstærker og forvandler kærlighedens uopfyldte længsel. Kraften som en kunstnerisk praksis der gennem skriften bearbejder og gentænker kærlighedens affekter. Nietzsche erstatter relationen mellem Tristan og Isolde med den mellem Dionysos og Ariadne der belyser en erotik uden tilfredsstillelse, men desuagtet livskraftende. Resultatet er at mens Wagners romantiske udgave sørges døden som en måde at afslutte søjlen for Tristan og Isolde, opfyldte længsel, udsætter Nietzsche dette afkald for en radikal kritik.

SKRIFTENS VANDRENDE GENTAGELSE

Nietzsche og Cosima indleder aldrig et intimt kærlighedsforhold. I Nietzsches kærlighedsbreve og i *Den muntre verdenskab* er hans kærlighed til Cosima på intet tidspunkt en simpel sag om ønskeopfyldelse. Ja, man kan som Kuzma er inde på side at den egentlig aldrig fuldbyrdes eller afsløres. Cosima forbliver utilgængelig fjernt og dog lyser hun gennem småtke øjeblikke, de dybe stunder som de har sammen og som Nietzsche fabulerer over i flere breve.

Nietzsche er i denne fase ramt af både kærlighedsdørgen, ensomhed og ulykke. Men det vil vi redde han er ikke Tristan ramt af en dødelig længsel efter Cosima, men derimod Ariadne. Helt tilbage til 1882–1883 har Nietzsche gjort sig notater om Ariadne, men det er først i *Zarathustra*-figuren at Ariadne bliver den tanke der forvandler.

«Natangen» fra *Således talte Zarathustra* (1883) er Nietzsches klagesang, en hymne til den erotiske længsel. «I mig er noget umættet, umætteligt; det vil have mæle. I mig er et begær efter kærlighed; det taler selv kærlighedens sprog.»² Ligesom i Wagners *Tristan* er det først ved nattetid at de ekskendes sange vågner. Og ligesom hos *Tristan* bringer skrumningstimen ingen tilfredsstillelse af begæret med sig. Zarathustras problem er ikke at han er ude af stand til at elske, men at hans hjerte som solen vældig finder hvile uden at lyse. Han kender ikke et andet hjerte, som Kuzma skriver.

Zarathustras vandreende ensomhed er selvfølgelig et billede på Nietzsches egen. Men det er Zarathustras strålende glød og lys der skal redde Nietzsche fra den tyske romantiks mørke nat. I sin længsel efter Isolde er Tristan næglet til lidenskabens lukkede struktur. Derfor er deres – og den tyske romantiks – forsøg på at overvinde afstanden og lidelsen mærket af en ubarmhjertig utilitet og vedvarende misforståelse. Nietzsches Dionysos, derimod, er den Gud der bekræfter lidelsen uden at søge kompensation i et mål. Den søger ikke noget udenfor sig selv. Dette er testen.

Hvis Ariadne bliver svaret på Zarathustras lidelse, så Nietzsches lidelse, er det ikke som mytisk muse, men som erotisk forvandling gennem Tristans dyde, gentagelse. Hun bliver nævnt på den affekt eller erotiske kraft der forvandler. Hvis Dionysos er den ånd der bekræfter afstanden, endda i livets navn, er Ariadne nævnt på den absolutte afstand. «Hun er fraværende rigtigheden der lever i køvedet af den absolutte afstand. At elske hende er at elske afstanden», skriver Kuzma.

DEN KUNSTNERISKE GENTÆNKNING

«Hvad om en dømmen en skønne dag eller

ANGELICA KAUFFMANN, *ARIADNE FORLÅTT* AF THESEVS, 1774.

nat sneget sig efter dig ind i din ensomste ensomhed og sagde til dig: «Dette liv, du nu lever og har levet det, skal du leve endnu engang og utallige gange ... og det vil intet nyt være i det, men hver og smerte og hver en lyst og hver en tanke og hvert et suk og alt usigelig småt og stort i dit liv skal vende tilbage til dig, og alt sammen i den samme rækkefølge – og således også dette minde mellem træerne og dette øjeblik og jeg selv.»

Denne evige genkomst som Nietzsche her for første gang kredser om i *Den muntre verdenskab* udfoldes videre i *Således talte Zarathustra*. Det begynder ganske vist med annonceringen af overmennesket, men derefter bevæger taken sig tovende og angstelig omkring tanken om den evige genkomst. Ikke som et djævelsk budskab, men som en tanke der får sit liv gennem en tilbageholdende, diskret, evig kredsen omkring en grund, en smertefuld længsel, for til sidst at ende med at danse.

Wagners *Tristan* er også en udforskning af det uopnåelige begær. Tristan bestod imidlertid ikke testen, mener Kuzma: «Han stirrede evigheden i øjnene og forbandede dette sanserubende helvede.» Vil vi kunne lære at elske «som en evig forstærkning af begæret, som en stimulans, fremfor en behjælpelse, af livet?» spørger Kuzma. Denne erotiske forstærkning vil kræve en nyorientering i vores måde at relatere os til hinanden på. Vi må se afstanden som en erotisk og erfaringsbærende idé, og ikke som undertrykkende; sådan som den blev forstået i den tyske romantik, men også i vores dage mange anpassende og højtråbende mod kærlighed.

Nietzsches kærlighedsfilosofi beskriver ikke et indhold, men er denne tankens konstante toven og forædling. *Således talte Zarathustra* handler om kommunikation, mener Kuzma, om Zarathustras mislykkede kommunikation, hans vanskelighed med at formulere et begær. Hans tale er den gentagelse der baner vejen for en reel forandring i vores følelsesliv. Livet består af åbninger og lukninger og gennem afstanden afprøves begæret sit liv gennem stadig nye former. Gennem afstanden opdager Nietzsche en ny måde at elske på uden opfyldelse eller forsoning.

Når han skriver sit kapitel «Om den store længsel» i *Således talte Zarathustra*, hvis oprindelige titel ifølge Kuzma skulle have været «Ariadne», er det en måde at gentænke ikke kun sit forhold til Cosima, men også kærlighedens vandren. Det afgørende er den kunstneriske gentænkning, Nietzsche bevæger sig ind i Ariadnes labyrint, ikke ved at synke ned i følelsens afmagt og kviksan, men ved at gentage dette livs tab og afstand uden mulighed for endelig forening. Alt hvad Nietzsche gør i sine kærlighedsbreve til Cosima såvel som i *Således talte Zarathustra* er, at omforme privat oprigtighed til forvandlerende erkendelse. Nietzsches arbejde med *Således talte Zarathustra* er derfor også et kig ind i kunstnerens laboratorium, den praksis der giver livet form. Og kunst handler om gentagelse. Ikke at udsætte sig selv for konstante ydre stimuli, men den indre konstante bearbejdnings og modulation af stoffet, materialet.

AFSTANDENS INTIMITET

Fra 1946 og næsten ti år frem boede den tyske forfatter og kritiker Maurice Blanchot i den lille midlervalbsby Eze, ikke langt fra der hvor Nietzsche omkring 60 år for fuldførte sine afgørende tanker. Her tager han træden op fra Nietzsches forståelse af begæret, hvor forskel tager forrang over sammensmeltning, afstand over nærhed, intensitet over uigenkaldelighed. I både essays og romaner arbejder Blanchot sig frem til et afgørende indsigts: Oplevelsen af adskillige baner vejen for en unik måde at relatere sig til den anden på. Den tjener til en vækkelse af vores hemmelighed, det vi ikke kan få opfyldt.

Den umulighed, der føltes så håndgribelig hos Tristan og Zarathustra, er ikke desto mindre selve kilden til forvandling. Intimiteten indfinder sig først når vi oplever og bekræfter adskillelsen som absolut. I forholdet mellem de elskende vil en kredsen om den absolutte adskillelse i sidste ende få afstanden til at kollapses, hvorved den får sit eget produktive liv. Blanchot genopdager kærlighedens gennem intimiteten, som han forbinde med toven, venten, ensomhed og tænkning. Blanchot bytter om på vores forståelse af afstand og nærhed. Vor tids udbræng-

ning af «det indre» kommer ikke den anden nærmere. I vores iver efter at overvinde afstanden til den anden bekræfter vi blot os selv og vores ofte affekttrykkede følelser, hvor der sjældent finder en forvandling sted i vores sensibilitet.

Uden afstand får lidelsen i lidenskaben overtaget. Vi lærer ikke at føle, at elske.

Med de mange teknologiske protester behøver vi ikke længere øjne for at se, ikke længere selv at gøre erfaringer. Og hvis ikke der er noget der kan ses og erfares, hvis hver afstand bliver til nærhed, hvor alt kommer for tæt på, så må vi medtage at dette kun er muligt fordi hver nærhed også bliver en afstand. Med teknologien undslipper vi afstanden samtidig med at vi undslipper nærheden.

ET TØVDE HJERTES PULSSLAG

Afstanden skal ikke i første omgang overvindes, men bekræftes, forstås, gennemlevs, kredses om, tøvende, provende. Gadvigt vil vi da nævne os hinanden, holde hinanden ud. Blanchot taler om «intervaller i lidenskaben», om at begæret skifter retning, tommer sig, vender sig bort fra sit objekt. I hans roman *Amimadad* (1942) forsøger Lucie i forholdet til den anden at tale så lidt som muligt. I bogen *L'Entréant et Sade* (1949) må lidenskabens mulighed gennemgå en fase af ufuldsomhed.

Før han flyttede til Eze havde Blanchot en affære med Denise Rollin. Et forhold mærket af afstand, skuffelse, udsættelse. I Eze skriver han bogen *Un moment voulu* (1951), der kan læses som en lang historie om afstandens erotik. Måske et langt brev om sin kærlighed til Denise. I kystbyen uden selskab og uden Denise gør han sig tanker om en mere ekstrem afstand. I sit skil skriver Blanchot: «Hvad lidenskab vil er at binde sig selv til det som ikke har et navn, som ikke har et ansigt. Når den anden bliver usynlig mens man fortsætter med at elske.»

Hans intime relation til Denise bliver som en rejse gennem en udstrakt tid. Han oplever tiden som et rum. Et intimt rum uden den anden. Et rum hvor han fremkaldt tidens tværende hjerte. Et hjerte der slår og tender mens det tommer sig selv. Lyden af et tøvende hjertes pulsslag. «Det er knustheden der skaber hjertet. Hjertet slår fordi det er knust.» Er den sande elsker den der forbliver uforsøjet, men fortsætter med at elske? I 1959 bekræfter Denise denne afstand i et brev til en ven: «Det er nu fjorten år siden jeg afviste Blanchot der uanset hvad er bestemt for mig.»

UD AF NARCISSISMENS FÆNGSEL

Nietzsches kærlighedsfilosofi er en påmindelse om hvor meget kærlighed handler om afstandens tilmodighed som kilde til forvandling. Kun som praksis, ved at gennemleve og gentænke personlige erfaringer kommer vi nærmest det som er fælles for alle, tilknyttet elementerne, kræfterne, kosmos. Vi lærer vores lidenskab og kærlighed at kende som noget andet end bare «vores egen». Den evige genkomst uden cirkel kan ende som den lysende lygte i mørket. Den gentagne operation slår hul i spillet og udvider det indre rum der giver tingene en anden farve, gør dem tydeligere. Det gælder samfundets kræfter så vel som de grænser som ligger risede ind i enhver selv-udfoldelse.

Måske der faktisk bag vores behov for selvforøgning og selvbetændelse gemmer sig en stærkere trang til at knytte os til noget uspersonligt, noget poetisk, alment, noget skabende? Og så lidenskab? For kunsten er vel at filtrere lidenskab på en sådan måde at engagementet forbinde følelsen med noget udenfor én selv? Så, hvad er det vi mangler i denne lidenskab? Nærhed? Ja, men en nærhed som er afhængig af vores evne til afstand. Uden afstand får lidelsen i lidenskaben overtaget. Vi lærer ikke at føle, at elske.

Joseph D. Kuzma, *The Erotization of Distance. Nietzsche, Blanchot and the Legacy of Courty Love*, Lexington, 2018.

1 Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*. Det lille forlag, København, 1994.
2 Friedrich Nietzsche, *Således talte Zarathustra*. Det lille forlag, 1999.
3 Friedrich Nietzsche, *Den muntre verdenskab*. Det lille forlag, 1997